

MAREA UNIRE - CONSECINȚĂ BENEFICĂ PENTRU MEDIUL SOCIAL-ECONOMIC ȘI CULTURAL-EDUCATIV DIN BASARABIA

Vasile MAXIM,

dr. conf. univ.,

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău;

Oleg BUGA,

dr. hab. prof. univ.,

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Summary

The following article aims to highlight the most important beneficial consequences related to the period 1918-1940. The most important qualitative and quantitative changes of the social - economic and cultural - educational environment of the majority of the Romanian population, within Bessarabia, are elucidated. The most important aspects of integrating some economic branches and services from Bessarabia to the social-economic environment of Great Romania are highlighted. The analysis of the educational aspect characteristic of the interwar period has its important place also.

Keywords: *consequences, beneficial, quantitative, services, interwar, economic, educational.*

Către începutul secolului XX, populația Basarabiei înregistra o situație în care românii moldoveni alcătuiau 47%, conform recensământului efectuat de regimul țarist în anul 1897. Colonizarea masivă a teritoriului se realizează pe parcursul perioadei de ocupație cu o populație de origine preponderent slavă și cu etnici germani, bulgari, găgăuzi etc.

Unirea Basarabiei la 27 martie 1918 cu o parte din teritoriul României (guvernul și conducerea statului se aflau la Iași) a demonstrat curaj din partea Sfatului Țării, dat fiind că o bună parte din Vechiul Regat, inclusiv capitala, era ocupată de Germania și aliații săi. Astfel, Primul Război Mondial era în continuă desfășurare și operațiunile sale se desfășurau, în general, în detrimentul României.

Tabelul nr.1
Nivelul științei de carte în Basarabia la 1897
realizat în Imperiul Rus
 (după Vasile Crețu: Evoluția Învățământului Primar și Secundar
 în Basarabia în anii 1918- 1940. Teză de doctor)

Sex masculin	%	Sex feminin	%
Ruși (velicoruși)	39,9	Ruși (velicoruși)	21,1
Ucraineni(maloruși)	15,3	Ucraineni(maloruși)	3,1
Beloruși	42,3	Beloruși	11,5
Polonezi	55,6	Polonezi	52,9
Bulgari	31,4	Bulgari	6,4
Moldoveni	10,5	Moldoveni	1,7
Nemți	63,5	Nemți	62,9
Țigani	0,9	Țigani	0,9
Evrei	49,6	Evrei	24,1
Turci	21,1	Turci	2,4
Alte popoare	56,0	Alte popoare	8,0

După alipirea altor provincii (fapt realizat după sfârșitul Primului Război Mondial) și crearea României Mari, teritoriul dintre Prut și Nistru cade sub incidența administrativă românească. Racordarea infrastructurii industriale, agricole, comerciale și a rețelelor bancare și de comunicații se înfăptuia în conformitate cu legislația românească.

Cele mai importante măsuri sunt realizate de Consiliul de Miniștri la 14 decembrie 1920, când Legea privind încurajarea dezvoltării industriei naționale se extinde și asupra Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Articolele prezentei legi prevedeau scutiri de preț la transportarea mărfurilor, inclusiv pe cale ferată.

În această ordine de idei menționăm că racordarea căilor ferate din cadrul Basarabiei (care aveau o lungime de peste 1200 km și un ecartament de 1524 mm) la ecartamentul românesc (egal cu cel european de 1435 mm) s-a realizat într-un termen record de doar jumătate de an, fapt care a stimulat și

intensificat circulația mărfurilor și a pasagerilor la nivelul întregii țări, încă din primii ani de după Marea Unire¹.

Legea acorda scutire de taxe vamale la utilajul importat pentru re tehnologizarea și renovarea infrastructurii agenților economici industriali (caracteristic perioadei în cauză). Se acordau înlesniri anumitor întreprinderi agricole care exportau 25% din producția obținută anual.

Majoritatea întreprinderilor industriale din Basarabia se specializau în domeniul industriei ușoare, alimentare și agricole.

Turnătoriile de feroaliaje aveau o strictă specializare în domeniul agricol. Exemplu elocvent servește organizarea expoziției de mărfuri și mașini agricole la Chișinău în anul 1933, la care au participat agenți economici din întreaga Românie. Un loc important l-au obținut unele întreprinderi din Basarabia, în special din județul Cetatea Albă, care au fost premiate cu 15 medalii de aur și 13 de argint².

Industria materialelor de construcție din Basarabia este reprezentată în perioada interbelică prin activitatea a 21 de fabrici de cherestea, 24 de fabrici de producere a varului și a ghipsului, 4 fabrici de mobilă și de producere a butoaielor, 20 de fabrici de producție a țiglei și cărămizii. Spre sfârșitul anilor 1930, pe teritoriul Basarabiei funcționau 127 de cariere de piatră, 58 de cariere de nisip, 170 de cariere de lut, 4 de pietriș și 2 de granit. Majoritatea erau dotate cu utilaj modern caracteristic anilor interbelici. Ca poziție geografică, cei mai mulți agenți economici erau concentrați în județele Chișinău-Lăpușna, Orhei, Bălți, Soroca, Hotin, Cahul, Ismail, Cetatea Albă.

O altă ramură profitabilă dezvoltată în cadrul României în general și al Basarabiei în particular a fost morăritul. Conform datelor „Buletinului economic al Basarabiei”, în anul 1919 pe acest teritoriu funcționau 4.440 de mori, dintre care 2 500 reprezentau morile de vânt. Greutatea specifică industrială a ramurii în cauză o aveau doar 30 de mori mari, care prelucrau anual 3 218 de vagoane de grâu, iar jumătate din volumul de făină obținut era exportat în Polonia, Turcia, Germania și Austria.

Un exemplu de funcționare modernă și de producție de făină calitativă a servit moara Diesel din Orhei ale cărei produse se bucurau de o cerere imensă la nivel de țară. Spre a stabili și depăși momentele de

¹ Vasile Maxim. *Unele aspecte geopolitice legate de infrastructura căilor de transport din Basarabia*. În: *Politica Marilor Puteri în Balcani și Europa Centrală. Materialele simpozionului internațional*. În Onoarea Gheorghe Gonța. Chișinău, 2014, pp. 404-409.

² Ion Țurcanu. *Relații agrare din Basarabia în anii 1918 -1940*. Chișinău, 1991, p. 16.

criză, în cadrul acestei ramuri se creează sindicatul Uniunea Proprietarilor de Mori din Basarabia, care se ocupă cu organizarea, aprovizionarea și funcționarea continuă a morilor (ajutoare creditare din partea băncilor românești etc.).

Producția de ulei în Basarabia interbelică a fost realizată în peste 60 de întreprinderi mari, amplasate preponderent în județele Soroca, Bălți, Orhei, Chișinău, Tighina și Cahul. Producția anuală la sfârșitul anilor treizeci, depășea cifra de 5 500 000 kg de ulei. Ramura în cauză se dezvoltă și în mediul rural, fapt demonstrat de colectare și de comercializare în cadrul unor gospodării dotate cu suprafețe mari de teren agricol³.

O ramură importantă pentru mediul economic al acestui ținut a fost viticultura, care se extinde de la o suprafață de aproximativ 40 de mii de ha în anul 1918 la peste 210 mii ha în anul 1939. Producția de vin depășea 350 mii de tone. De menționat că produsul finit se reflecta și în rachiu și coniac. Ramura se confrunta cu un mediu concurențial dur, fapt care adesea se finaliza cu falimentarea unor agenți economici specializați în producția de alcool. Cele mai importante podgorii și întreprinderi vinicole erau amplasate în zona centrală și de sud a Basarabiei.

Producția de tutun era considerată avantajoasă prin existența unei microclime și a unor soluri mai corespunzătoare în comparație cu alte zone din România. În anul 1920 suprafețele de tutun din Basarabia alcătuiau 7 842 de ha cu o producție de peste 6 358 940 kg de tutun, care înregistra un venit de 71 594 138 lei.

Activitatea social-economică din cadrul Basarabiei se putea realiza doar în contextul unei politici de trecere la sistemul monetar românesc. A existat, bineînțeles, și o perioadă scurtă de tranziție de la rubla rusească la leul românesc. De amintit că prin Basarabia circula un flux important de ruble rusești, care nu avea acoperire în aur, fapt care îngreuna procesele de schimb în raport cu leul românesc. Stabilitatea social-economică în Basarabia a fost garantată de activitatea sistemului bancar românesc, care încă de la bun început își creează filiale bancare în cadrul așezărilor urbane și rurale la nivelul tuturor județelor.

Un loc important în calea dezvoltării potențialului social-economic din perioada interbelică revenea sistemului de comunicații terestre, celui fluvial-maritim și aerian. De nivelul dezvoltării infrastructurii depindea gradul de

³ *Anuarul statistic al României*, 1930. București, 1932, 392 p.

integrare a Basarabiei în cadrul României. Rețeaua drumurilor terestre este supusă sistemului de inventariere românesc, fapt care a stimulat investiții în vederea construcțiilor de șosele, drumuri și poduri.

Un rol important l-a avut Ministerul Lucrărilor Publice, care în anul 1928 a repartizat Basarabiei peste 40 mln. lei, în vederea construcției drumurilor, dintre care pentru județul Cetatea Albă s-au alocat 10 mln. lei, Cahul – 8 mln., Tighina – 9 mln. lei, Lăpușna – 7 mln. lei. Un aport important la construcția drumurilor l-a avut armata, care era dotată cu utilaj corespunzător timpului, cu meseriași în domeniul respectiv (ingineri militari specializați în drumuri, poduri și căi ferate). Populația locală participă prin contribuții financiare la nivel de impozit sau prin zile-muncă, care erau remunerate financiar⁴.

Prin porturile maritime în anul 1930 s-au exportat peste 630 de mii de tone de cereale, inclusiv prin portul Reni – peste 300 de mii de tone, Ismail – 100 de mii de tone, Chilia – 230 de mii de tone. Prin porturile respective din anul 1929 până în 1936 au fost exportate în jur de 120 de mii de vagoane de cereale.

Transportul fluvial pe Nistru se realiza doar în apele teritoriale românești, acesta fiind considerat hotar cu URSS, care adesea demonstra un comportament agresiv și provocator în raport cu România.

Transportul aerian românesc se dezvoltă prin includerea circuitului de pasageri și mărfuri poștale și de alt ordin. În anul 1930 sunt efectuate peste 1 450 de zboruri pe direcția București – Galați – Chișinău – Cernăuți (tur-retur, conform orarului existent). Acest mijloc de transport, ca și cel auto, era la faza sa incipientă de dezvoltare în mai multe state, inclusiv în România. Extinderea sa în perioada interbelică se realizează preponderent în condițiile existenței așezărilor urbane, fapt care presupune dezvoltarea și amenajarea unei infrastructuri corespunzătoare.

Transportul auto este prezent în centrele județene și făcea conexiune cu cele mai importante așezări. În 1938-1939 în Basarabia sunt înregistrate 1281 de autovehicule, dintre care 726 de autoturisme, 63 de autobuse, 140 de autocamioane, 237 de tractoare. Majoritatea mijloacelor de transport erau importate din SUA, Germania, Franța⁵.

⁴ *Anuarul statistic al României*, 1928. București, 1929, 533 p.

⁵ *Anuarul statistic al României*, 1939-1940. București, pp. 518-519.

Un loc aparte revine procesului de dezvoltare și extindere a mijloacelor de informare, de exemplu, dezvoltarea radiodifuziunii și a telefoniei. Conform datelor statistice din acea perioadă, în județul Bălți funcționau peste 4 000 de aparate de radio, în județul Lăpușna peste 3 537 de aparate, în Soroca – 1 130 de aparate, în Tighina – 1 238 de aparate, în Cetatea Albă – 1 915 aparate, în Hotin – 1 156 de aparate, Ismail – 1 209 aparate radio etc. Cele mai importante emisiuni se axau pe modul de viață din România, în general, și din Basarabia, în mod particular.

Către anul 1938 toate centrele administrative din cadrul Basarabiei erau racordate la rețeaua telefonică a României. Tendința era de a se unifica și telefoniza majoritatea primăriilor, inclusiv comunele, deși prioritatea le revenea centrelor județene.

Funcționarea celor mai importante ramuri și subramuri analizate mai sus se realiza doar în contextul existenței unui învățământ bine organizat și gestionat de către statul român. De amintit că în Basarabia până în anul 1918 majoritatea populației avea o pregătire insuficientă la capitolul alfabetizare. Rusificarea în masă continua în detrimentul mediului românesc.

În lucrarea „Instituțiile administrative ale orașului Chișinău în perioada 1812-1828”⁶ sunt scoase în evidență cele mai importante exemple de declanșare a fenomenului de rusificare a Basarabiei. Astfel, la capitolul elaborarea unor acte administrative ruse traduse în română se găsește și „Regulamentul de organizare a Basarabiei” din anul 1818, tradus drept „Așezământul obrazovaniei oblastei Basarabiei”. Autoarea studiului reflectă relațiile dintre administrația imperială rusă cu băștinașii prin impunerea legilor și a declanșării poluării limbii române cu termeni de origine rusă⁷.

Scoaterea treptată a limbii române din actele uzuale de organizare și funcționare a mănăstirilor și bisericilor și impunerea limbii ruse, inclusiv a slavonei, acutizează relațiile. O serie de guvernatori ruși în mod deschis promovează o politică șovină prin distrugerea tipografiilor și arderea cărților și actelor românești, inclusiv a celor din cadrul lăcașelor de cult ale Basarabiei.

Un susținător al luptei pentru renașterea națională a Basarabiei din anii 1917-1918 a fost românul ardelean Onisifor Ghibu, care se implicase și

⁶ Veronica Melinti. *Instituțiile administrative ale orașului Chișinău în perioada 1812-1828*. Chișinău, 2018, 180 p.

⁷ *Ibidem*, p. 87.

în organizarea învățământului în limba română. El a fost mentorul Congresului Învățătorilor din Basarabia din 25-27 august 1917, care prin rezoluțiile sale susține crearea de școli naționale românești. Un ajutor deosebit îl aduce acesta Asociației Învățătorilor și Profesorilor Moldoveni prin cursurile și organizarea de biblioteci românești în Basarabia, înființează două tipografii care folosesc scrierea cu litere latine, publică și un volum de memorii cu titlul „Pe baricadele vieții: În Basarabia revoluționară (1917-1918): Amintiri”⁸, unde sunt descrise evenimentele istorice din acest teritoriu românesc.

Actul Unirii Basarabiei cu România din 27 martie 1918 servește re-nirii acestui teritoriu la spațiul geografic autentic românesc. De amintit că reforma învățământului românesc a fost inițiată încă de Alexandru Ioan Cuza, care includea învățământul obligatoriu de patru clase, caracteristic și perioadei interbelice în cadrul României reîntregite. Sloganul acestui timp se reduce la ideea că învățământul și cultura constituie substratul de bază al existenței națiunii române moderne.

Învățământul primar și secundar era organizat sub aspect administrativ la nivel de 15 regiuni conduse de inspectoratele regionale, care controlau calitatea învățământului la compartimentul scrierea, citirea, gramatica, aritmetica și geometria, la fel și la alte discipline ca istoria și geografia.

Paradoxal, dar cei mai instruiți la capitolul știutori de carte în perioada interbelică din cadrul teritoriilor unite erau reprezentanții minorităților naționale, care aveau o pregătire superioară față de populația majoritară, fapt ce arată atuurile imperiilor din care făceau parte (maghiar, austriac, țarist). Cu toate acestea, sub aspectul știutorilor de carte (într-o limbă anumită) în anul 1921 populația din Vechiul Regat alcătuia 39%, populația din Bucovina alcătuia 45%, cea din Transilvania alcătuia 51%, iar cea din Basarabia doar 25%.

Statul român declanșează în perioada în cauză alfabetizarea masivă nu numai a copiilor și tinerilor, dar și a populației în întregime. Astfel, prima lege a învățământului care s-a adoptat în perioada interbelică a fost cea a învățământului primar din anul 1924⁹.

⁸ Onisifor Ghibu. *Pe baricadele vieții: În: Basarabia revoluționară (1917-1918). Amintiri.* Chișinău: Universitas, 1992.

⁹ *Monitorul oficial al României.* Partea I, nr. 105 din 15 mai 1924. Lege pentru învățământul secundar, pp. 3-23.

Tabelul 2.

Numărul școlilor rurale primare, al elevilor și al corpului didactic din Basarabia, anii 1918-1940. (Anuarul Statistic al României pentru anii: 1919-1920; 1928-1929; 1930; 1935-1936; 1936-1937) (după Vasile Crețu. În: Evoluția Învățământului Primar și Secundar în Basarabia în anii 1918-1940. Teză de doctor).

Anii	Numărul școlilor	Numărul de elevi	Numărul personalului didactic
1919-1920	1.398	103.720	2.327
1925-1926	1.721	230.381	4.914
1928-1929	1.935	275.688	5.517
1930-1931	2.043	297.037	Lipsește date
1935-1936	2.018	311.708	6.026
1936-1937	2.025	313.562	6.271

Durata învățământului obligatoriu și gratuit era de 7 ani. Se aplicau amenzi pentru familiile care nu doreau să-și înscrie copiii la școală sau susțineau abandonarea instituției de învățământ. În mediul rural învățătorul sau profesorul organiza cursuri de alfabetizare a populației prin implicarea primăriilor etc.

Învățământul primar era alcătuit din două trepte, care se constituia din primele patru clase, urmate de altele trei, orientate preponderent în pregătirea de meserii.

La nivelul întregii țări, statul aloca peste 12% -15% din bugetul anual pentru învățământ și educație. În societatea interbelică totuși gradul de școlarizare în mediul rural era cu mult mai redus, iar trecerea la treapta secundară se realiza anevoios.

Treapta liceală presupunea o pregătire profundă și nu toți reușeau să se înscrie la bacalaureat. Statul acorda susținere bugetară copiilor înzestrați cu o pregătire avansată, în condițiile în care suportul din partea familiei înregistra greutăți financiare. Majoritatea liceelor erau private, fapt care presupunea un suport financiar pentru fiecare elev, între 10 și 20 mii de lei anual.

Tabelul 3.
Numărul copiilor de vârstă școlară de la 7-13 ani,
al copiilor înscriși și numărul absolvenților învățământului primar
din Basarabia (pe județe) în 1920-1921.

După Vasile Crețu: Evoluția Învățământului Primar și Secundar
în Basarabia în anii 1918 – 1940.

Teză de doctor (după Const. Angelescu „Lege pentru învățământul primar al
statului și învățământul normal-primar”).

Județele	Numărul copiilor după recensământ	Numărul copiilor înscriși în școală	Numărul absolvenților
Bălți	39.322	13.765	461
Cahul	20.044	7.478	202
Cetatea Albă	68.950	26.297	438
Chișinău Județ	32.606	10.661	329
Chișinău oraș	15.664	5.416	384
Hotin	50.784	13.654	594
Ismail	31.627	13.911	378
Orhei	48.583	12.055	512
Soroca	48.934	17.187	940
Tighina	42.181	15.748	263
Total	398.695	136.172	4.566

Conform datelor Ministerului de Instrucțiune, în perioada 1928-1938, la un milion de locuitori reveneau 10 licee, pe când în cadrul altor state cifra se dubla sau se tripla. Acest fapt demonstrează gradul de dependență a majorității populației de sectorul agricol, care după stereotipurile de comportament nu presupunea un grad înalt de pregătire și instruire.

Elogieri ale perioadei interbelice, prin insistența promovării sistemului de renaștere națională a culturii și învățământului românesc, au fost aduse de personalități remarcabile ale României.

Astfel, Nicolae Iorga în lucrarea „Istoria Învățământului românesc” scoate în evidență situația din provinciile românești, inclusiv din Basarabia, umilită timp îndelungat de imperiul țarist, prin omiterea intenționată a limbii române din mediul cultural, social-politic și religios¹⁰.

Simion Mehedinți, considerat părintele geografiei românești, scrie în anul 1921 lucrarea „România: Manual pentru cursul secundar”, în care un loc important îi revine analizei învățământului românesc, care abia de la mijlocul sec. XIX intră în albia sa națională, singura școală până atunci fiind biserica. Basarabia este cea mai nedreptățită prin stăpânirea rusească. Aici limba română este exclusă și din biserică, iar școlile cu predare în limba română erau inexistente. De aceea mulți țărani români nu știu a scrie și a citi. În această lucrare autorul enunță că „prețul unui popor nu se judecă după scris și citit, ci după numărul, munca, cinstea și bunul simț.” Simion Mehedinți susținea întru totul intervenția obligatorie a statului în promovarea sistemului instructiv-educativ gratis, fapt care va crește, considera el, gradul de alfabetizare și creștere a nivelului de cultură generală a populației¹¹.

Un simbol al renașterii învățământului și a conștiinței naționale românești a fost Pantelimon Halippa, care devine președintele Sfatului Țării și votează Unirea la 27 martie 1918. În 1932 acesta a editat și a condus revista și ziarul „Viața Basarabiei”.

Aflarea Basarabiei în cadrul României Mari a fost considerată de mulți istorici contemporani drept perioada de reînviere a mediului social-economic și politic, a învățământului și a tradițiilor etnoculturale a populației românești din cadrul acestui spațiu geografic.

¹⁰ Nicolae Iorga. *Istoria învățământului românesc*. București: Casa Școalelor, 1928, 351 p.

¹¹ Simion Mehedinți. *România: Manual pentru cursul secundar*. București: Viața Românească, 1921, p. 311.